

TURINYS

IŽANGA	7
Kampanijos ištakos • Kryžiaus žygiai prieš Lietuvą	
CHRONOLOGIJA	22
VADAI	23
ABIEJŲ PUSIŲ KARIUOMENĖS	25
Lenkijos kariuomenė • LDK kariuomenė • Teutonų riteriai	
ABIEJŲ PUSIŲ PLANAI	31
Lenkų ir lietuvių planai • Ordino planai	
ŽALGIRIO KAMPANIJA	32
Žalgirio mūšis • Vėlesnė kampanija • Ordino atkirtis	
PADARINIAI	81
MŪŠIO LAUKAS ŠIANDIEN	93
PAPILDOMI SKAITINIAI	94
RODYKLĖ	95

ŽALGIRO KAMPANIJA

Bacinetas nuleistu antveidžiu ir šarvuotu kaklatinkliu. Šiaurės Italija, apie 1380–1400 m. (Karališkojo šarvų muziejaus patikėtinių taryba, IV. 470).

Bohemijos karalius Venceslavas pakvietė Jogailą į Breslau (dab. Vroclavas). Jis norėjo paskelbti galutinį savo tarpininkavimo sprendimą, bet Jogaila kvietimų nepaisė ir pradėjo telkti kariuomenę. Siekiant sukaupti mėsos atsargų, pradėtos organizuoti didžiulės medžioklės, įrengtos strateginės grūdų saugyklos. Taisyti keliai ir tiltai, tarp Lenkijos ir Lietuvos bei ordino prasidėjo atviros varžytuvės, kuri pusė pasisamdys geresnių karių iš Bohemijos, Moravijos, Silezijos ir Vokietijos. Vytautas dėjo daug diplomatiškas pastangas ir galiausiai susitarė su Teutonų ordino Livonijos atšaka, kad abi pusės, jei sumanytų viena kitos atžvilgiu griebtis priešišku veiksmu, apie tai turėtų informuoti prieš tris mėnesius.

Tuo pat metu ginklavosi ir teutonų riteriai. Kai gegužę didysis Teutonų ordino magistras įsakė Livonijos krašto magistrui pulti Lietuvą, sulaukė nemalonaus atsakymo, kad šis privalo prieš tris mėnesius išpėti Lietuvą. Ir tik birželį Livonijos broliai galiausiai sutiko atsiųsti pulką. Livonija nebuvo suinteresuota kariauti su Lietuva abiejų kraštų pasienyje, nes planavo griebtis karo veiksmų prieš Naugardą ir Pskovą.

Į ordino būstinę skriejantys pranešimai buvo labai priešaringi. Iš pradžių didįjį magistrą pasiekė gandai, kad netoli Plocko, Vyslos aukštupyje, per upę renčiami tiltai. Birželio 14 d. atėjo žinia, kad Lietuvos kariuomenė išsirengė į žygį ir ketina pulti Ragainę, tačiau jau tą pačią dieną gauta visiškai priešinga informacija, kad lietuviai telkiasi rytuose palei Narevo upę ir veikiausiai atakuos Osterodę (dab. Ostruda). Tuo pat metu lenkų kariai pastebėti prie Brombergo (dab. Bydgoščius), vakariniame Prūsijos pasienyje. Šie akivaizdžiai priešaringi pranešimai kėlė sąmyšį Teutonų ordino vadovybės gretose. Sąjungininkai būtent to ir tikėjosi.

Nežinodamas, ko griebtis, didysis magistras Ulrichas fon Jungingenas nuo savo kariuomenės atskyrė didžiojo maršalo Frydricho fon Valenrodo (Friedrich von Wallenrode) vadovaujamą riterių būrį ir pasiuntė jį į Soldau bei Lautenburgą (dab. Lidzbarkas), kad apsisaugotų nuo tariamo Vytauto puolimo per Narevą, o pats su papildomu pastiprinimu pasiliko Svecyje. Birželio 27 d. Karaliaučiaus komtūras pranešė, kad Ragainės komtūro spėjimas pasitvirtino. Esą didelės lietuvių pajėgos siaubia šiaurinę Prūsiją iki pat Klaipėdos. Ar įsiveržimas į Prūsiją jau prasidėjo? Jei taip, tai kur bus nukreiptas pagrindinis smūgis? O gal lenkai su lietuviais pasirinko daugybės nedidelių išpuolių taktiką, kuri laipsniškai išsekintų ordiną? Iki šiol dar niekada Lenkija ir Lietuva nemėgino veržtis į gilų ordino užnugarį Prūsijoje. Pastarąjį kartą didesnis teutonų riterių ir Lenkijos ginkluotas konfliktas buvo kilęs dar 1332 m.!

Galima teigti, kad Žalgirio kampanija prasidėjo 1410 m. birželio 24-ąją, Švento Jono dieną, pasibaigus spalį pasirašytoms paliauboms, bet klaidinamojo pobūdžio sąjungininkų puldinėjimai jau vyko kurį laiką. Karalius Jogaila iš Krokuvos išvyko birželio 26 d., o po trijų dienų atvykęs raitas pasiuntinys paprašė lenkų pridengti lietuvių pajėgų persikėlimą per Narevą prie Pultusko. Jogaila tučtuojau nusiuntė dvylika vėliavų raitelių. Planuota, kad lietuviai prisijungs prie lenkų liepos 2 d. numatytoje susitikimo vietoje prie Červinsko šiauriniame Vyslos krante. Nuo Červinsko iki Prūsijos pasienio tebuvo 50 mylių, tad iš ten patogų rengti staigų puolimą. Kadangi numatyta kariuomenių susijungimo vietą slėpė netoliese dunkstantys miškai, o vietovę kontroliavo už keleto mylių pasroviui stūksančios Plocko pilies įgula, viltasi, kad Jogailos ir Vytauto pajėgų susijungimas liks nepastebėtas. Pakeliui abiem kariuomenėms reikėjo persikelti per plačias upes, tačiau prie Červinsko jau statytas valčių tiltas.

Susijungimas prie Červinsko, 1410 m. liepos 2 d.

Prie Červinsko atvykusi lenkų kariuomenės dalis, vadovaujama karaliaus Vladislavo Jogailos, persikėlė į šiaurinį krantą, kur jau laukė kitos pajėgos, įskaitant samdinius ir karius iš Mazovijos. Vytautas su savo kariuomene pasirodė tą pačią dieną. Jogaila pusbroliį pasitiko raitas ir labai iškilmingai. Atvykę pagonyms totoriai tapo tikra dovana Teutonų ordino propagandininkams, vėliau skelbusiems, kad Žalgiryje krikščionys pralaimėjo pagonių ordoms.

Lenkai baigė keltis per Vyslą liepos 2 d., o ketvirtadienį, liepos 3-iąją, jau susijungusios kariuomenės išjudėjo šiaurės kryptimi. Liepos 5 d. į karaliaus Jogailos stovyklą atvyko Vengrijos karaliaus Zigmanto pasiuntiniai. Pasitaręs su Vytautu, Jogaila iškėlė ordinui šiuos reikalavimus: Dobrynės sugražinimas, Žemaitijos atsisakymas ir karo išlaidų kompensavimas. Kompensacijos dydį turėjo nustatyti Zigmantas. Kitą dieną, siekdamas pasiuntiniams padaryti deramą išpūdį, Vytautas pusbrolio garbei surengė savo kariuomenės pasirodymą.

Liepos 6 d., jungtinėms pajėgoms pasiekus Ježovą, dūmų stulpai matėsi iš toli. Anot Dlugošo, tai buvo „marodieriaujančių lietuvių ir totorių“ priešakinių būrių veiklos padariniai. Esą šių būrių kariai nesuprato vietos gyventojų kalbos, todėl nesuvokė, kad jie vis dar Lenkijoje. Vengrų pasiuntiniai išvyko kitą dieną. Klaidinamojo pobūdžio naikinamieji puldinėjimai rengti palei visą pasienį nuo Klaipėdos iki Pomeranijos. Vieno lenkų būrio vadas netgi sugebėjo iš Svecio pilies išviloti dalį ordino pajėgų ir jas sumušti. Kai liepos 7 d. sąjungininkai pasiekė Prūsijos sieną, Teutonų ordino didysis magistras vis dar nenumanė, kur bus smogtas pagrindinis smūgis.

Nuo kryžiuočių puolimo lietuvius ir lenkus galėjo sulaikyti tik viena aplinkybė, – baimė, kad Vengrijos karalius Zigmantas gali smogti iš užnugario. Todėl bendravimas su vengrų pasiuntiniais tęsėsi beveik iki pat Žalgirio mūšio dienos.

Aiškliai neapibrėžtą Teutonų ordino valstybės sieną Lenkijos ir Lietuvos kariuomenė kirto 1410 m. liepos 9 d. Prieš pat įžengdamas į priešų teritoriją Jogaila viešai raudėjo ir šaukėsi Visagalio liudijimo, kad būtent ordinas, o ne jis sukėlė šį karą. Įsiveržimas į Prūsiją prasidėjo iškėlus Krokuvos didžiąją vėliavą ir kariaus giedant „Bogurodzicą“ („Dievo motiną“).

Rudolfo IV, Badeno-Durlacho markgrafo, atvaizdas. Jis mirė 1348 m. Lichtentalyje, Vokietijoje. Šio didiko šarvai būtent to laikotarpio, kai Lietuvą siaubė nuožmiausi kryžiaus žygiai.

1. Teutonų ordino pagrindinės pajėgos sutelkiamos netoli Svecio (Schwetz dab. Swiecie).
2. Lenkų pajėgos susitelkia prie Brombergo (dab. Bydgoszcz) prieš dėmesį nukreipiančiam išpuoliui atlikti.
3. Atskiri teutonų kariuomenės būriai siunčiami sergėti Lautenburgo (dab. Lidzbarskas) ir Soldau (dab. Dziadovas) pilių, jei lietuviai pultų iš rytų pusės.
4. Liepos 29 d. Lietuvos kariuomenė persikelia per Narevo upę ties Pultusku.
5. Liepos 1 d. Lenkijos kariuomenė atvyksta prie pietinio Vyslos kranto priešais Červinską. Kariuomenėi persikėlus, prie jos prisijungia lietuviai. Tuo metu didysis magistras patraukia į Kauerniką (dab. Kuźentnikas).
6. Liepos 7 d. Jungtinė kariuomenė pasiekia Bondziną, kurį prieš tai nusiaubia marodieriai. Vakaruose netoli Brombergo dėmesiai nukreipti nusiųsti lenkų kariai išvilioja teutonų kariuomenės dalinį iš Svecio.
7. Liepos 9 d. Jungtinė kariuomenė įžengia į Prūsiją ir užpuola Lautenburgą. Apiplėšusieji bažnyčių pakariamai.
8. Liepos 10 d. Jungtinė kariuomenės sustabdoma prie Kauerniko brastos.

Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pajėgų įsiveržimas į Prūsiją. 1410 m. birželis ir liepa.

Remiantis kronikininkų liudijimais, puolanti kariuomenė per Prūsiją žengė viską pakeliui naikindama. Tačiau visi šie pasakojimai, priklausomai nuo simpatijų vienai ar kitai pusei, vertinti kaip tikri arba gerokai perdėti. Plėšikavimai ir bažnyčių niekinimai minimi taip dažnai, kad šios kalbos veikiausiai iš dalies pagrįstos, bet viduramžiais tai nebuvo kažkas ypatingo. Jei gandai apie žiaurības keldavo abejonių, kronikininkai visada galėjo apkaltinti „pagonis totorius“. Vis dėlto oficialią jungtinės kariuomenės vadų laikyseną parodo Lautenburge (Lidzbarke) nutikęs incidentas. Anot Dlugošo, du lietuviai, pripažinti kaltais dėl bažnyčios apiplėšimo, turėjo pasistatyti kartuves ir patys pasikarti savo bendražygių akivaizdoje. Lenkų sąjungininkams lietuviams tai padarė milžinišką įspūdį. „Didysis kunigaikštis visiems riteriams sukėlė tokią baimę, kad šie jo akivaizdoje drebėjo kaip

Šiame nesudėtingame XVI a. vokiškame medžio raižinyje vaizduojami prieš kavaleriją kovojantys teutonų arbaletininkai.

lapai“, – rašė Dlugošas. Po šio įvykio daugiau nekilo jokių drausmės pažeidimų, netgi nutilo bambėjimai dėl to, kad reikia sparčiai žygiuoti.

Kauerniko brastos. 1410 m. liepos 10–11 d.

Didysis magistras netrukus susivokė, kad jungtinė kariuomenė juda šiaurės kryptimi, ketindama tiesiogiai pulti Marienburgą. Regis, per paskutinę kliūtį, Druvinčios¹⁶ upę, Vyslos intaką, ji ketino keltis ties Kauerniko brastomis. Tai buvo ideali vieta įsiveržimui sustabdyti. Teutonų ordino pilies įgula kontroliavo aukštumas prie upės. Iš čia buvo galima stebėti lenkų ir lietuvių judėjimą bei numatyti, kur jie pasuks. Palikusias Svecyje tris tūkstančius Henriko fon Plaueno vadovaujamų karių (jie turėjo gintis nuo lenkų puldinėjimo vakaruose), gausios kryžiuočių kariuomenės pajėgos nuskubėjo į Kauerniką. Upėje buvo prismaigstyta kuolų, vakarinis krantas sustiprintas primityvios artilerijos ir lankininkų pozicijomis.

Atrodo keista, kad sąjungininkai persikelti per upę pasirinko tokią gynybai parankią poziciją, tačiau dabar jie bent žinojo, kur yra priešas. Lenkų kariuomenė stovyklą įsirengė netoli upės ir nedideliais būriais pradėjo žvalgyti vietovę. Šie būriai parsivedė penkiasdešimt žirgų, pagrobtų per susirėmimus su kryžiuočių priešakiniais postais, ir pranešė apie priešą galią. Surengęs pasitarimą ir per vengrų tarpininkus išbandęs paskutinę derybų galimybę, karalius Vladislovas Jogaila nusprendė nemėginti forsuoti upės. Verčiau sąjungininkai apeis Druvinčią žygiuodami į rytus, link ištakų, tada lenkų ir lietuvių nuo Marienburgo neskirs jokia didesnė upė. Ir nors ta vietovė nebebuvo tankiai apaugusi giriomis, šiokių tokių tankumynų vis dar buvo likę. Teutonų riteriai puikiai žinojo visus per juos vedančius takus; daugybė vingiuotų kelių jungė nedidelius kaimelius. Teritorija buvo nusėta gausybės ežerų ir išraižyta upelių. Tenyškščiai gyventojai Lenkijos ir LDK karių tikrai nelaukė išvaduotojais iš menamo teutonų jungo, o totorių žvalgų plėšikiški puldinėjimai tik stiprino priešišką nusistatymą. Tuo pat metu vengrų pasiuntiniai patikino lenkus, kad jiems nereikėtų baimintis užpuolimo iš užnugario. Abiejų pusių siūstas auksas tarsi užtikrino Vengrijos karaliaus Zigmanto neutralumą.

¹⁶ Lietuviškai dar vadinama Drevanta (red. past.).

Svecio pils, pagrindinė ordino kariuomenės susitelkimo vieta, prieš prasidedant Žalgirio kampanijai. Tuo metu Svecio pilies komtūras buvo Teutonų ordino didvyris Henrikas fon Plauenas.

Jungtinei kariuomenei atsitraukiant, teutonų pajėgos judėjo netoliese, sekdamos kiekvieną priešo žingsnį. Netrukus upė pasuko į šiaurę, tad kryžiuočiai nusprendė patys per ją persikelti ir išsiskleisti kelyje į Marienburgą. Tokiu būdu lenkai ir lietuviai būtų priversti stoti į mūsų vietovėje, kurią pasirinko ordinas.

Pasitraukusios nuo Kauerniko, jungtinės pajėgos pajudėjo į rytus, tolyn nuo upės, o nakčiai apsistojo tarp Vysokos kaimo ir Soldau pilies, vienos iš tvirtovių, į kurią fon Jungingenas buvo pasiuntęs dalį karių. Totorių žvalgai pranešė nepastebėję kryžiuočių kariuomenės, kuri tebebuvo susitelkusi kitame Druvinčios krante. Lenkai ir lietuviai nė nebandė užimti Soldau¹⁷ ir liepos 13 d., po sekmadienio mišiu, pajudėjo į šiaurę Gilgenburgo kaimo ir pilies link.

Ordino žvalgų būriai stebėjo priešo judėjimą. Vos paaiškėjus sąjungininkų puolimo kryptį, didysis magistras įsakė žygiuoti palei Druvinčią. Lenkijos ir Lietuvos kariuomenei nuo Soldau pasukus į šiaurę, kryžiuočiai persikėlė per upę prie Liobau ir nuskubėjo, kad galėtų išsiskleisti prie nedidelio kaimelio, pavadinto Tanenbergo vardu.

Lenkijos ir Lietuvos kariuomenė dabar buvo vos už penkių mylių į pietus. Ji ilsėjosi Dombrovno ežero pakrantėje prie to paties pavadinimo kaimo. Gilgenburgas įsikūręs itin siaurame sausumos ruože tarp dviejų ežerų. Tą vakarą jungtinės kariuomenės priešakyje buvę lietuviai įsiveržė į Gilgenburgo tvirtovę. Anot Dlugošo, šiam skubotam žingsniui juos išprovokavusi tvirtovės įgula. Tačiau *Chronica Conflictus*¹⁸ teigia, kad antpuolis surengtas karaliaus Jogailos įsakymu.

¹⁷ Soldau (Dzialdovo) tvirtovė pasidavė, kai ordinas buvo sumuštas prie Tanenbergo.

¹⁸ *Lenkijos karaliaus Vladislovo karo su kryžiuočiais 1410 Kristaus metais kronika*, nežinomo autoriaus lotyniškai užrašyta netrukus po Žalgirio mūšio.

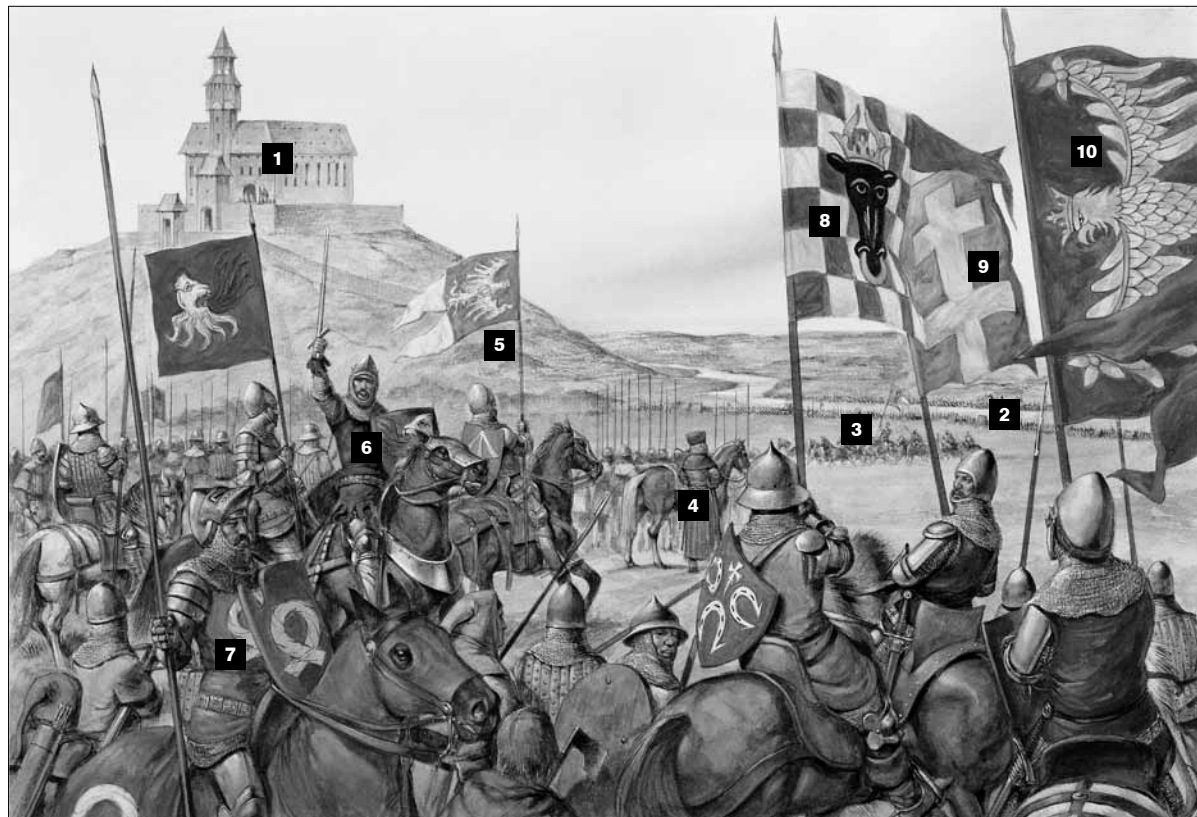
Kronikininkas Posilgė įvykį prie Gilgenburgo aprašo taip: „Jie užėmė kaimą ir jį sudegino, negailėdami nei jauno, nei seno. Jie ir jų sąjungininkai pagonyms surengė neapsakomas žudynes. Jie suteršė bažnyčias, nupjaustė krūtis mergelėms bei moterims, siaubingai jas kankino ir leido išvaryti į vergiją. Daugybę gėdingų dalykų jie darė ir su sakramentais; įsibrovė į bažnyčias, trupino [ostiją] rankomis ir trypė ją kojomis smagindamiesi.“

Tikra laimė, kad kaltę buvo galima nurašyti LDK kariuomenės gretose esantiems totoriams. Gilgenburge paimta tiek grobio, kad jis sulėtino sąjungininkų judėjimą ir leido ordinui geriau pasiruošti kovai. Išgirdęs apie Gilgenburgo nusiaubimą, įniršęs didysis magistras pasiryžo sutriuškinti įsibrovėlius mūsųje. Vis dėlto jam pakako apdairumo įsakyti, kad Svecio pilyje buvę trys tūkstančiai Henriko fon Plauenio vadovaujamų karių žygiuotų į šiaurę ir sustiprintų Marienburgą įgulą.

Liepos 14 d. sąjungininkų kariai ilsėjosi prie Gilgenburgo. Sargybiniai pranešė naktį regėję gerą ženklą. Esą mėnulio disko šviesoje jie išvelgė karalių, kuris kaunasi su vienuoliu ir jį nugali. Pro rūką ir lietuvių sąjungininkai pajudėjo dar prieš auštant. Jie traukė keliomis kolonomis vieninteliais žygiuoti tinkamais keliais, kol prisiartinę prie Liudviksdorfo (dab. Lodvigovas) ir Fauleno (dab. Ulnovas) kaimų. Karaliaus stovykla įrengta pietvakariniame Laubeno (Lubieno) ežero krante, lietuvių – šiek tiek šiauriau. Mažiau nei už dviejų mylių į šiaurės vakarus, tarp Tanenbergo ir Griunvaldo kaimų, jų jau laukė baltais apsiaustais apsiautusios Teutonų ordino kariuomenės gretos.

Plačioji Vysla prie Plocko. Prieš įsiveržiant į Prūsiją per šią upę persikėlė Lenkijos kariuomenė. Toliau nuo patogių persikėlimo vietų, tokių kaip Červinskas, Vysla buvo sunkiai įveikiama kliūtis.

AKISTATA PRIE KAURNIKO BRASTOS

1410 M. LIEPOS 10 D. (p. 38–39)

Kai didysis magistras suprato, kad jungtinė kariuomenė žygiuoja tiesiai į šiaurę link Marienburgo, spėta, kad paskutinę kliūtį, Druvinčios (Drewenz, Drvenca) upę, ji mėgins įveikti Kauerniko brastos. Paupio aukštumoje pastatyta viena iš ordino tvirtovių (1) (čia ji pavaizduota remiantis puikia Roberto Sypeko veikalo „Zamki i obiekty warowne“ rekonstrukcija) turėjo dengti brastą. Pietiniame upės krante stūksojusios pilies igula kontroliavo perkėla, bet siekiamos dar labiau apsunkinti įsiveržėlių judėjimą ordino pajėgos prismaigstė kuolų, abu krantus sustiprino artilerijos ir lankininkų pozicijomis (2). Lenkijos kariuomenė žvalgė brastos prieigas, o vienas lenkų riterių būrys, norėdamas sužinoti priešų galią, surengė staigų antpuolį. Jie jojo su Kujavijos žemės vėliava (per pusę padalintame skyde po karūna vaizduotas juodas erelis auksiniame fone ir baltas liūtas raudoname fone). Lenkų riteriai sugrįžo su penkiasdešimčia žirgų, pagrobė per susirėmimą su priešu priešakiniais postais (3). Pats karalius Vladislovas Jogaila (4) asmeniškai vertina priešų pajėgas prie brastos. Jis vilki sunkų apsiaustą, tačiau yra be šarvų. Valdovą lydi asmens sargybiniai, o jo būvimą išduoda monarcho vėliava su baltu Lenkijos karalystės ereliu (5). Karališka vėliava buvo patikėta riteriui su „Ogončiko“ („Ogonczyk“) herbu skyde, priklausiusiu Lenčycos žemvaldžiams. Lenkų avangardo priešakyje joja Zbignevas iš Bžezės, karalystės maršalas (6), kuris paprastai nešdavo karališkąją vėliavą. Jo skydas –

ant šarvų vilkimas apsiaustas ir vėliava papuošta balto liūto galva mėlyname fone. Riterio šarvuotė plokštelinė konstrukcija, su bacinetu ir žiedinio šarvo rankovėmis. Kovos žirgo galvą iš priekio dengia šanfronas, krūtinę – peitralis. Riteris kairėje su herbe pavaizduota susukta audeklo skepeta raudoname fone (herbas „Raištis“) yra Sedzivojus iš Ostrorugo, Poznanės vaivados (7). Tikėtina, kad po šiuo herbu papuošta raudona gūnia žirgą taip pat dengia šarvai. Gana įdomios dešinėje riterių grupelės nešamos trys vėliavos. Pirmoji – įspūdinga Kališo žemės vėliava, kurioje pavaizduota karūnuota tauro galva raudonų ir baltų šachmatinių kvadratų fone (8). Vėliavą laiko riteris su Belinos herbu, paplitusiu Kališo žemėje Didžiojoje Lenkijoje. Šalia plevėsuoja vėliava „Goncza“ su dvigubu auksiniu kryžiumi mėlyname fone (9). Tai buvo lenkų avangardo Žalgirio mūšyje vėliava. Trečiasis vėliavnešys yra Janas Ligenza iš Bobreko, Lenčycos vaivada, nešantis svarbiausią Krokuvos didžiąją vėliavą su baltu Lenkijos ereliu raudoname fone (10). Nors šiame piešinyje nepavaizduota, Ligenzos herbas – juoda asilo galva raudoname fone. Nepaisant Kauernike parodytos karinės galios, karalius Vladislovas Jogaila po pasitarimo nusprendė nemėginti forsuoti brastos grėsmingo priešų akivaizdoje, todėl savo kariuomenę nukreipė į rytus, kad apeitų Druvinčios upę prie jos ištakų.

(Richardas Hookas)

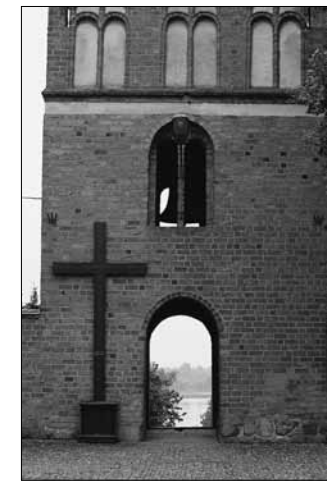
ŽALGIRIO MŪŠIS

1410 m. liepos 15 d., antradienis. Rytas išaušo šviesus ir giedras. Karalius Vladislovas Jogaila jau vyko į mišias, kai jį pasiekė pirmieji pranešimai apie netoliese esantį priešą. Pasirodo, naktį nebuvo griebtasi jokių atsargumo priemonių saugantis nuo galimo užpuolimo. Karalius sutriko, tačiau tada pasirodė jo patikėtinis, o netrukus ir pasiuntinys. Abu ragino Jogailą nedelsti, bet tokiu tonu, kuriuo į valdovą kreiptis nederėtų. Jogaila siuntė du raitelius pas savo „brangiausiąjį brolių“ Vytautą prašydamas, kad šis pasiruoštų ir išrikiuotų savo kariuomenę mūšiui, o pats grįžo prie maldų. Valdovui meldžiantis jį vėl sutrukdė pasiuntinys. Pranešta, kad kryžiuočiai jau išsiskleidė į kovos rikiuotę.

Į priešakį rikiuoti lenkų nuskubėjo Zyndramas iš Maškovicės, o Jogaila pasiliko išklaudyti mišių. Per tą laiką didysis kunigaikštis Vytautas išsiskleidė lietuvių pajėgas. Dluogošas rašo, kad Vytautas pas savo pusbrolių Jogailą siuntė ne vieną pasiuntinį, vis kartodamas, jog mūšiui pasirengęs tik Lenkijos kariuomenės avangardas. Kita dalis lenkų vis dar ilsėjosi savo lauko stovykloje. Dar didesnę nerimą kėlė tai, kad dalis vežimų ir karių tebebuvo pakeliui iš Gilgenburgo. Jei kryžiuočiai būtų puolę tučiuojau, sąjungininkų gretose galėjo kilti sumaištis.

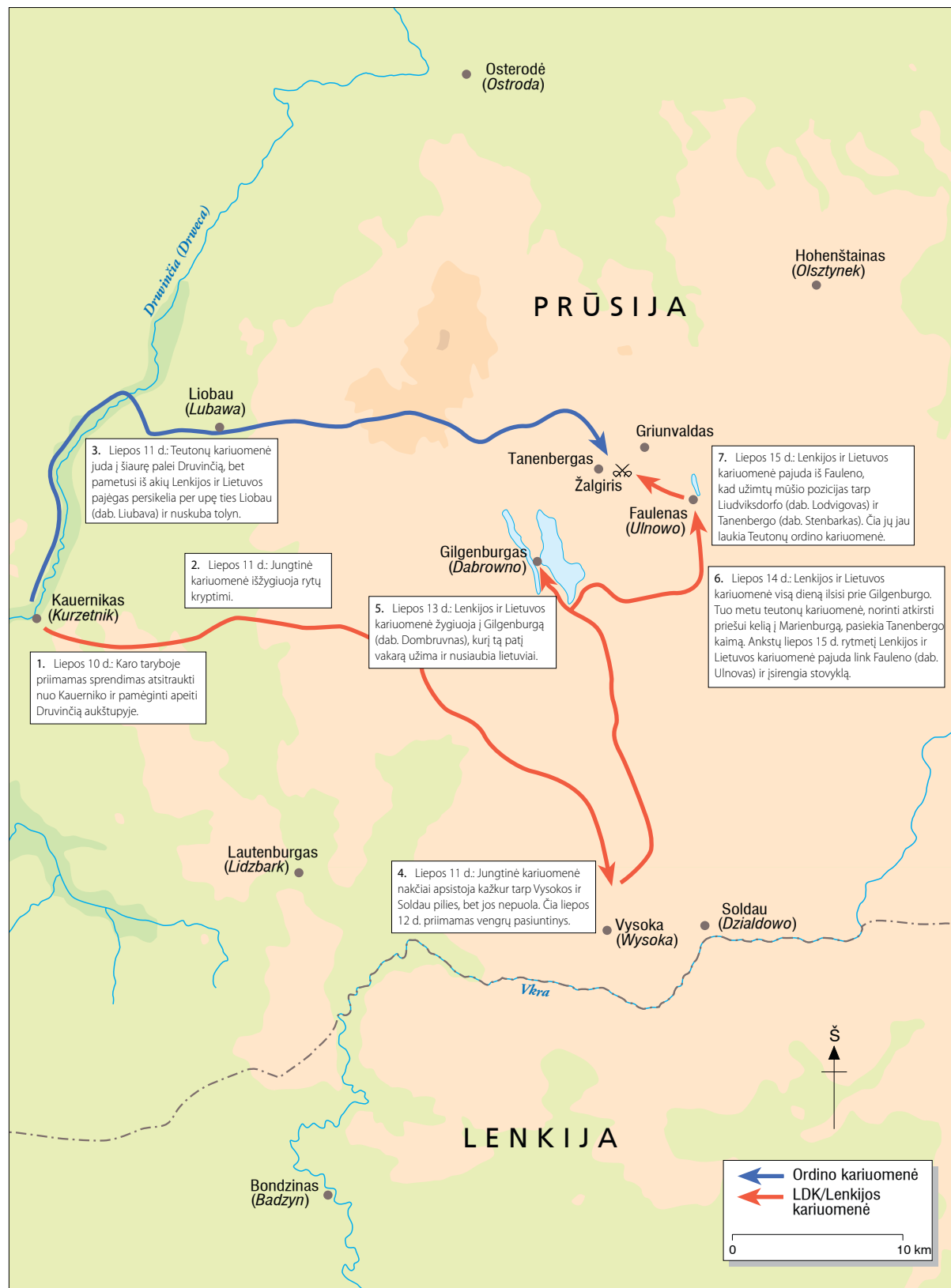
Ordino kariuomenė, nors ir buvo pasirengusi mūšiui, vis dėlto, nes veikiausiai baiminosi pasalos miškingoje ir kalvotoje vietovėje.

Karaliui Jogailai toliau meldžiantis, stėjo užsitęsusi ramybė. Galiausiai išklauses dvi mišias, ausyse skambant karšties pusbrolio Vytauto maldavimams („Brolau! Šiandien mūšio, o ne maldos diena!“), karalius apsiliko šarvus ir išėjo iš palapinės. Laikydamasis tradicijos, kelis šimtus karių jis išventino į riterius, apjuosdamas juos sunkiais

Červinkas prie Vyslos, kur lenkų kariuomenė persikėlė per upę ir susijungė su lietuvių pajėgomis.

VIRŠUJE. Kauerniko brasta. Būtent šioje vietoje žemumą nuo pilies kalvos stebinčios teutonų pajėgos sėkmingai užkirto kelią Lenkijos ir Lietuvos kariuomenės persikėlimui. Nuotraukoje matyti upės vingis, tačiau pačią brastą kairėje užstoja medžiai.

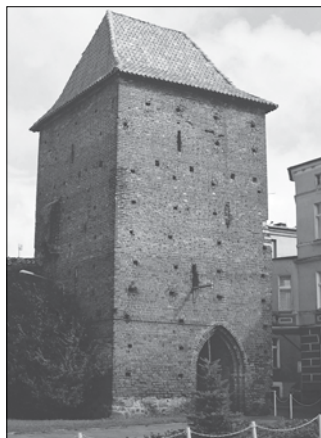
Kauerniko pilies griuvėsiai. Lenkijos kariuomenės nelaimė, tiesioginis kelias į Marienburgą vedė pro šią sunkiai įveikiamą tvirtovę, kurios įgula kontroliavo Druvinčios upės brastą.

riterių diržais, ir „įkvėpė juos mūšiu trumpa, bet stipria prakalba, primindamas kiekvienam jo garbę“. Netrukus Jogaila, jau sėdėdamas balne, atliko paskutinę išpažintį ir nujojo apžiūrėti savo kariuomenės. Persėdęs ant kito žirgo, jis įsakė visiems, kurie nesikaus mūšyje, atsitraukti į ankstesnes pozicijas prie Fauleno. Visame kelyje iki pat Krokuvos buvo paruošti greiti žirgai, kuriais valdovas galėtų pasinaudoti pralaimėjimo atveju. Kartu su savo artimiausiais vasalais Jogaila užėmė poziciją ant kūgio pavidalo kalvos, kuri vykstant mūšiu taps jo vadaviete.

Iššūkis

Teatrališkiausią visos 1410 m. liepos 15 d. epizodą gaubia gausybė riterišku legendų, nors jis gerai dokumentuotas. Abiem kariuomenėms besirikiuojant, pas Jogailą atėjo du didžiojo magistro pasiuntiniai ir, norėdami pakviesti karalių į kovą, išmeigė į žemę du kalavijus. Šaltiniuose minima, kad pasiuntinių skyduose puikavosi imperatoriaus ir Ščecino kunigaikščio Kazimiero herbai. Dviejų kalavijų vaizdinys ilgainiui tapo Žalgirio simboliu, perteiktu skulptūrose ir atminimo ženkluose. Jogaila šį epizodą aprašė po mūšio žmonai siųstame laiške: „Po kurio laiko, mums stovint ir stebint vieniems kitus, didysis magistras atsiuntė du kalavijus su šia žinia: „Žinokite, Karaliau ir Vytautai, kad netrukus kausimės su jumis. Todėl siunčiame šiuos kalavijus jums į pagalbą.“ Mes atsakėme: „Priimame jūsų siųstus kalavijus ir vardan Kristaus, prieš kurį turi nusilenkti visa kietasprandiška puikybė, kausimės.“ Tada mūšiu išrikiuoti kariai nedelsdami puolė į kovą.“

Dlugošas rašo mūšį vykusį „Griunvaldo ir Tanenbergą laukuose“, tad kautynių vietą nustatyti nėra sudėtinga. Šiuolaikinis memorialas stūkso beveik pačiame netaisyklingo trikampio, besiremiančio į tris kaimelius

Liubavos naujojo miesto (orig. Nowe Miasto Lubawskie) vartai ir bokštas. Jis stūkso prie Druvinčios netoli Kauerniko. Pro šį miestą lenkų kariuomenė žygiavo pakeliui į Žalgirio mūšio vietą.

VIRŠUJE. Persikėlimo per Druvinčią vietą prie Kauerniko. Čia ordinas sėkmingai apsigynė, priversdamas sąjungininkus į Marienburgą vykti ilgesniu keliu.

(Liudviksdorfą (Lodvigovą), Tanenbergą (Stenbarką)¹⁹ ir Griunvaldą), viduryje.

Abi kariuomenės išsiskleidė viena prieš kitą pietvakarių ir šiaurės rytų kryptimi. Palei visą kelią iš Tanenbergo į Liudviksdorfą driekiasi dauba, kuri veikiausiai ir yra Dlugošo minimas „slėnis“. Šis kelias, beveik neįžiūrimas žvelgiant iš paminklo pusės, – senoji Žalgirio kautynių linija. Karaliaus Jogailos vadavietė buvo įrengta ant nedidelės kalvos, maždaug tokiu pat atstumu į pietryčius nuo dabartinio kelio, kokiu paminklas nutolęs į šiaurės vakarus. Lenkijos karalius atvyko kautynių dienos rytmetį iš praėjusios nakties stovyklavietės prie Ulnovo.

Nors tiksliai niekas negali pasakyti, kaip buvo išsiskleidusios abiejų pusių kariuomenės, tikėtina, kad Lenkijos ir Lietuvos pajėgos išsirikiavo priešais Jogailos vadavietę trimis linijomis pleišto pavidalo formuočių iš dvidešimties ar daugiau karių eilių. Jos buvo išsidėsčiusios nuo Liudviksdorfo pietuose iki Tanenbergo–Ulnovo kelio šiaurėje. Lenkai išsirikiavo kairiajame sparne, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariai – dešiniajame. Tarp jų stėjo čekų samdiniai, tačiau jų vadas Janas Sokolas visą mūšį praleido prie karaliaus. Kadangi vėlesniuose kautynių aprašymuose niekur neminimas Janas Žižka, galime daryti prielaidą, kad ir jis pasiliko vadavietėje.

Ordino kariuomenė taip pat išsidėstė pietvakarių ir šiaurės rytų kryptimi. Kairysis jos sparnas veikiausiai rėmėsi į Tanenbergo kaimą. Didžiojo magistro vadavietė, ko gero, buvo ant tos kalvos, kur dabar stūkso paminklas. Iš čia atsiskleidžia puikus visą lauką aprėpiantis

vaizdas. Ariergardas ir vežimais apsupta stovykla išsidėstė aplink Griunvaldo kaimą netoli kelio į Stenbarką. Kitoje Griunvaldo–Liudviksdorfo kelio pusėje plyti miškai. Tai pietinė kautynių lauko riba. Šarvuoti riteriai priešakinėse Teutonų ordino kariuomenės gretose užstojo savo artileriją, lankininkus ir lengvuosius raitelius. Daugumoje lenkų šaltinių sutariama, kad daugelis elitinių ordino karių buvo išrikiuoti kairiajame sparne prieš lietuvius.

Dėl nelygaus medžiais apaugusio reljefo buvo sunku aprėpti visą mūšio lauką. Bet nuo kelių aukštesnių kalvų, ant kurių įsikūrė kariuomenių vadai, vietovė matėsi neblogai. Anais laikais Žalgirio mūšio laukas buvo gerokai klampesnis nei šiandien, su daugybe kūdrų ir pelkių, kurių dabar nebėra. Kiek šiauriau tarp Griunvaldo ir Tanenbergo plytėjo pelkėta vietovė. Lenkai daubą palei kelią iš Stenbarko į Lodvigovą vadina „didžiojo upelio slėniu“. Šalimais sruvo upokšnis, prie Laubeno ežero įtekantis į Marozkos upę.

Lietuvių puolimas

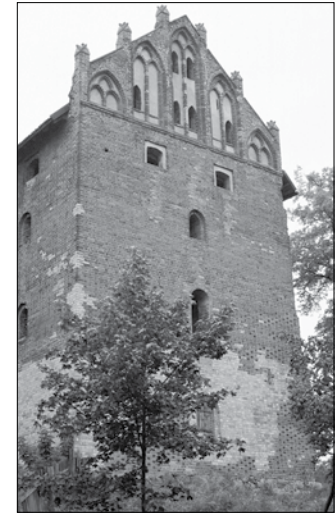
Prieš prasidedant kautynėms (9.00 val.) Teutonų ordino kariuomenė stovėjo išsirikiavusi bemaž tris valandas. Pasak kronikininko Posilgės, tvarkingai išsidėstę šarvuoti kariai kepė saulėkaitoje, tad mūšio pradžia jiems turėjo atrodyti kaip tikras palengvėjimas.

Kautynių pradžią išprovokavo ordino pradėtas priešakinių gretų perrikiavimas. Teutonai aiškiai norėjo, kad pirmieji jų pozicijas pulūt lenkai, o tada prasidėtų triuškinamas kryžiuočių kontrpuolimas. Didžiojo magistro pasiuntiniams vis dar esant lenkų stovykloje, pastebėta, kad ordinas persigrupuoja ir šiek tiek atsitraukia, norėdamas „padaryti daugiau vietos“. Ko gero, tokiu būdu mėginta atverti apšaudymo sektorių iki tol slėptai ordino artilerijai, kuri paleido dvi salves, taip paskelbdama mūšio pradžią. Kitas kronikininkas teutonų persirikiavimą (ir tai, kad kryžiuočiai nepuolė pirmi) aiškina tuo, jog ordino kariuomenė priešais savo priešakines linijas buvo iškasusi ir paslėpusi duobes, į kurias turėjo sukristi puolantys lenkai. Tad teatrališkai kvietimo į mūšį gestai su kalavijais ir pabūklų pozicijų atidengimas tikriausiai tebuvo gudrybės, kuriomis siekta delsiančius lenkus ir lietuvius paskatinti pradėti frontalinę ataką.

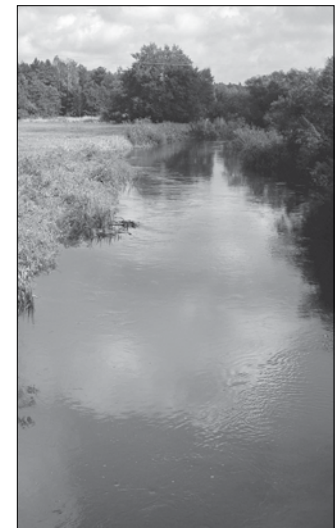
Deja, viskas vyko ne taip, kaip tikėjosi ordinas. Dėl drėgno nakties oro sušlapo parakas, todėl kryžiuočių lauko artilerija pasirodė neveiksminga. Veikale *Chronica Conflictus* rašoma: „Prieš prasidedant mūšiui nulijo lengvas šiltas lietus, nuplovęs dulkes nuo žirgų kanopų. Prieš pat lietuvių priešas iššovė dvi patrankų salves, tačiau jokios žalos nepadare, nors patrankų turėjo daug.“

Šiaip ar taip, patrankų šūviai tuojau pat sulaukė jungtinės kariuomenės atsako. Didysis kunigaikštis Vytautas pastebėjo netvarką teutonų riterių dešiniojo sparno gretose ir puolė. Tačiau smūgis teko ne ordino rikiuotės viduriui, kur galėjo būti iškastos duobės, o kairiajam sparnui. Lietuvių karius pasitiko arbaletininkų ir lankininkų strėlių kruša. Tuo metu viduryje išsirikiavę lenkų riteriai užtraukė karo giesmę ir, atkišę ietis, rengėsi paremti lietuvius.

Tiksliai atkurti įvykių seką po LDK kariuomenės puolimo nėra galimybės, nes visi savąją versiją galėję pateikti teutonų vadai žuvo. *Chronica Conflictus* byloja: „Jos [kariuomenės] susidūrė siautulingų žirgų

Prieš pajudant į Gilgenburgą Lenkijos ir Lietuvos kariuomenė stovyklą įsirengė netoli Soldau pilies. Po Žalgirio kautynių Soldau pasidavė lenkams.

Druvinčios brastos vieta netoli Liobau, kur teutonų kariuomenė persikėlė į kitą krantą, kad atkirstų į ordino valstybės gilumą pasukusią lenkų kariuomenę.

¹⁹ Lietuviškai kartais vadinamas Stablaukiu (vert. past).

- TEUTONŲ RITERIAI**
1. Teutonų kavalerija
 2. Teutonų pėstininkai
 3. Patrankos
 4. Teutonų ordino stovykla
 5. Didysis magistras Ulrichas fon Jungingenas
 6. Ordino vėliava
 7. Rezervo pajėgos
 8. Ordino svečiai – kryžininkai

3. 6.00 val. Didysis magistras Ulrichas fon Jungingenas atvyksta į savo vadavietę. Šiandien toje vietoje stovi paminklas Žalgirio mūšiui atminti.

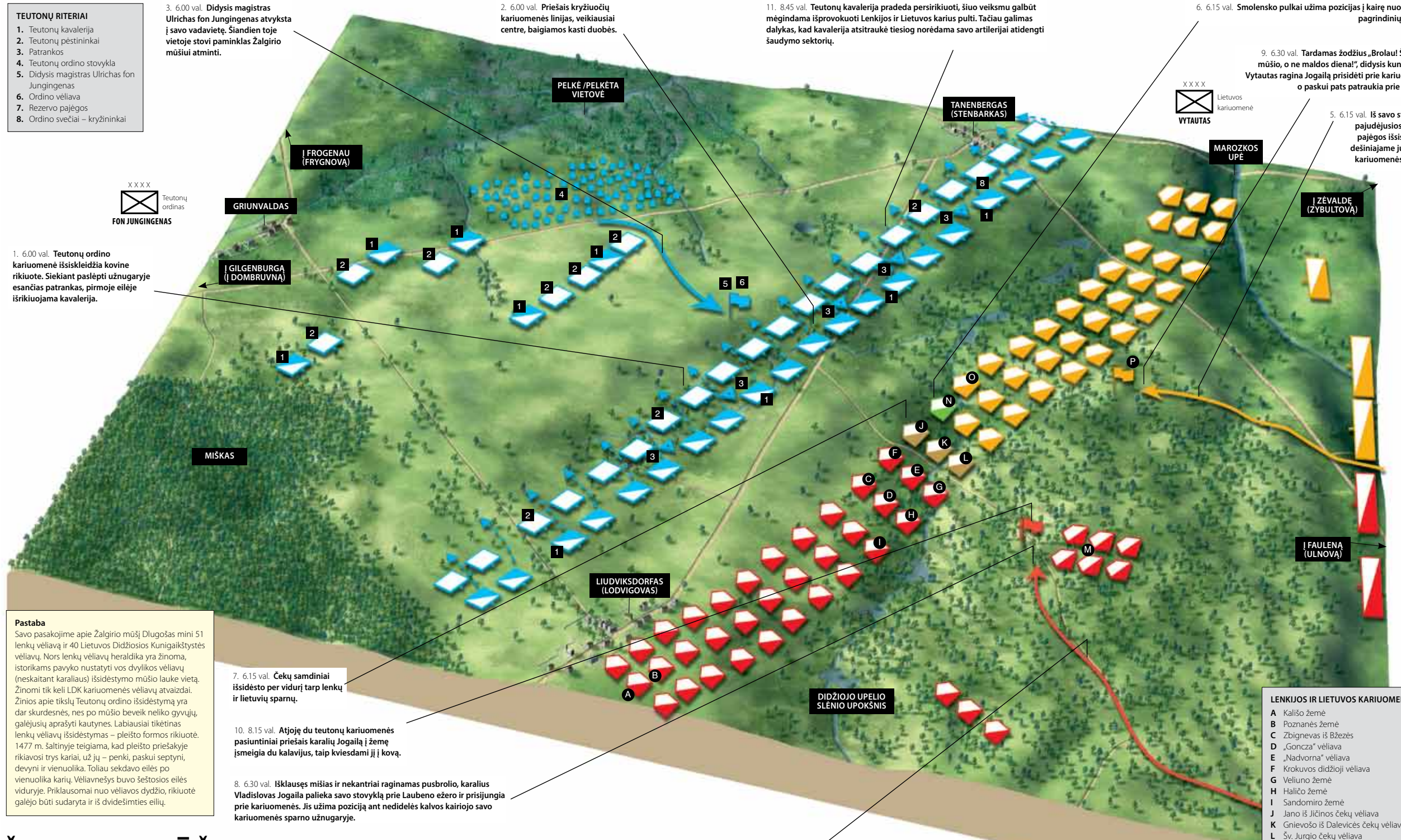
2. 6.00 val. Priešais kryžiuočių kariuomenės linijas, veikiausiai centre, baigiamos kasti duobės.

11. 8.45 val. Teutonų kavalerija pradeda persirikiuoti, šiuo veiksmu galbūt mėginama išprovokuoti Lenkijos ir Lietuvos karių pulti. Tačiau galimas dalykas, kad kavalerija atsitraukė tiesiog norėdama savo artilerijai atidengti šaudymo sektorį.

6. 6.15 val. Smolensko pulkai užima pozicijas į kairę nuo lietuvių pagrindinių pajėgų.

9. 6.30 val. Tardamas žodžius „Bro!au! Šiandien mūšio, o ne maldos diena!“, didysis kunigaikštis Vytautas ragina Jogailą prisidėti prie kariuomenės, o paskui pats patraukia prie lietuvių.

5. 6.15 val. Iš savo stovyklos pajudėjęs lietuvių pajėgos išsiskleidžia dešiniajame jungtinės kariuomenės sparne.

1. 6.00 val. Teutonų ordino kariuomenė išsiskleidžia kovine rikiuote. Siekiant paslėpti užnugaryje esančias patrankas, pirmoje eilėje išrikiuojama kavalerija.

Pastaba
Savo pasakojime apie Žalgirio mūšį Dluogošas mini 51 lenkų vėliavą ir 40 Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vėliavų. Nors lenkų vėliavų heraldika yra žinoma, istorikams pavyko nustatyti vos dvylikos vėliavų (neskaitant karaliaus) išsidėstymo mūšio lauke vietą. Žinomi tik keli LDK kariuomenės vėliavų atvaizdai. Žinios apie tikslų Teutonų ordino išsidėstymą yra dar skurdesnės, nes po mūšio beveik neliko gyvųjų, galėjusių aprašyti kautynes. Labiausiai tikėtinas lenkų vėliavų išsidėstymas – pleišto formos rikiuotė. 1477 m. šaltinyje teigiama, kad pleišto priešakyje rikiavosi trys kariai, už jų – penki, paskui septyni, devyni ir vienuolika. Toliau sekdamo eilės po vienuolika karių. Vėliavnešys buvo šeštosios eilės viduryje. Priklausomai nuo vėliavos dydžio, rikiuotė galėjo būti sudaryta ir iš dvidešimties eilių.

7. 6.15 val. Čekų samdiniai išsidėsto per vidurį tarp lenkų ir lietuvių sparnų.

10. 8.15 val. Atėjo du teutonų kariuomenės pasiuntiniai priešais karalių Jogailą į žemę įsmeigia du kalavijus, taip kviesdami jį į kovą.

8. 6.30 val. Išklauses mišias ir nekantriai raginamas pusbrolio, karalius Vladislovas Jogaila palieka savo stovyklą prie Laubeno ežero ir prisijungia prie kariuomenės. Jis užima poziciją ant nedidelės kalvos kairiojo savo kariuomenės sparno užnugaryje.

4. 6.15 val. Lenkijos kariuomenė pajuda iš savo nakvynės stovyklos Laubeno (dab. Lubienas) ežero pakrantėje ir išsiskleidžia mūšiui. Lenkai išsirikiuoja kairiajame jungtinės kariuomenės sparne.

ŽALGIIRIO MŪŠIS. IŠSIDĖSTYMAS IR PUOLIMAS

1410 m. liepos 15 d. 6.00–9.00 val. jungtinės Lenkijos ir Lietuvos kariuomenės bei Teutonų ordino pajėgų pirminis išsidėstymas.

- LENKIJOS IR LIETUVOS KARIUOMENĖ**
- A Kališo žemė
 - B Poznanės žemė
 - C Zbignevas iš Bžezės
 - D „Goncza“ vėliava
 - E „Nadvorna“ vėliava
 - F Krokuvos didžioji vėliava
 - G Veliuno žemė
 - H Haličo žemė
 - I Sandomiro žemė
 - J Jano iš Jičinos čekų vėliava
 - K Gnivošo iš Dalevičės čekų vėliava
 - L Šv. Jurgio čekų vėliava
 - M Karalius Vladislovas Jogaila ir karaliaus apsauga
 - N Kunigaikštis Lengvenis Algirdaitis – Smolensko vėliavos
 - O Kunigaikštis Žygimantas Kaributaitis – Lietuvos vėliavų kairysis sparnas
 - P Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas